

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการเรียนรู้ทางการเมืองของชนชั้นกลาง (Middle Class) จะพบว่าเป็นการมองถึงความสามารถทางการเมืองในระบบประชาธิปไตย โดยการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพจะต้องเป็นบุคคลที่มีความรู้ในทางการเมืองพอสมควร เมื่อพิจารณาในแง่นี้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการศึกษาทฤษฎี แนวความคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้ :-

2.1 แนวคิดชนชั้นกลาง

การนำเสนอทฤษฎีบางประการที่ใช้เป็นแนวทางในการมอง “ชนชั้นกลาง” ของสังคมไทยยุคปัจจุบัน รวมทั้งการวิเคราะห์แนวโน้มอนาคตของชนชั้นกลางไทยที่ปัจจุบันอยู่ในสภาพของความขัดแย้งนานาประการระหว่าง อำนาจนิยมกับประชาธิปไตย ความขัดแย้งนี้เกิดขึ้นในสังคมของโลกแห่งข่าวสารและเทคโนโลยีสื่อสารไร้พรมแดนซึ่งเราจะเห็นได้ว่าอุดมการณ์ทุนนิยมกำลังแพร่กระจายไปทั่วสังคมไทย ดังนั้นปัญหาชนชั้นกลางจึงเป็นปัญหาค่อนข้างสลับซับซ้อนทั้งทางทฤษฎีและปฏิบัติการสังคม

ในการแบ่งชั้นในสังคมนั้น บางครั้งบุคคลใดบุคคลหนึ่งอาจจะมีคุณสมบัติ หรือมีปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดในลักษณะที่ขัดแย้งกัน เช่น อาจมีรายได้สูง แต่อาจมีการศึกษาดำ (เช่น นักธุรกิจที่อยู่ในตำแหน่งผู้บริหารแต่จบการศึกษาเพียงชั้นมัธยมศึกษา เป็นต้น) ด้วยเหตุดังกล่าวนี้เองความไม่แน่นอนจึงย่อมเกิดขึ้น ชั้นต่างๆจะอยู่ในสภาวะที่ไม่สามารถแยกกันเด็ดขาดสำหรับชั้นต่างๆของสังคมมีผู้ที่ศึกษามากที่สุด คือ ในสหรัฐอเมริกา แต่ในประเทศไทยยังมิได้มีผู้ศึกษา ดังนั้นจึงมองการแบ่งชั้นสังคมที่กระทำในสหรัฐอเมริกาที่มีการศึกษาเรื่องชนชั้นอย่างต่อเนื่อง โดย Social Research Institute ใน Chicago ได้แบ่งเค้าโครงและลักษณะที่สำคัญต่างๆออกเป็น 6 ชั้น ดังนี้⁵

1. ชั้นของสังคมชั้นสูงส่วนบน (Upper - Upper Class)
2. ชั้นของสังคมชั้นสูงส่วนล่าง (Lower - Upper Class)
3. ชั้นของสังคมชั้นกลางส่วนบน (Upper - Middle Class)
4. ชั้นของสังคมชั้นกลางส่วนล่าง (Lower - Middle Class)

⁵ Pierre Martineau , “Social classes and Spending Behavior” Journal of Marketing ,Vol.23 (October ,1958)pp.121

5. ชั้นของสังคมชั้นต่ำส่วนบน (Upper - Lower Class)

6. ชั้นของสังคมชั้นต่ำส่วนล่าง (Lower - Lower Class)

การใช้เทคนิคการแบ่งชั้นทางสังคมสามารถทำได้ คือ การวัดความต้องการ รสนิยม ค่านิยม ทศนคติ แบบแผนของการดำเนินชีวิต (Life Style) อำนาจการซื้อ และอื่นๆที่เหมือนกัน ด้วยเหตุผลสนับสนุนที่ว่า

ก) ชั้นต่างๆในสังคมมีลักษณะเป็นการแบ่งกลุ่มในลักษณะที่คนที่เหมือนกันจะอยู่ด้วยกัน

ข) ชั้นต่างๆ ในสังคมเป็นสิ่งที่สามารถกำหนดเป็นจำนวนได้ (Quantifiable)

ค) ชั้นต่างๆในสังคมมักจะสามารรถสังเกตเห็นได้ทันทีตามเกณฑ์ทางภูมิศาสตร์

การพิจารณาว่าใครบ้างที่ควรอยู่ในชั้นกลางมักจะดูจากอาชีพ (Career) ของเขา เป็นผู้ประกอบการอาชีพที่มีรายได้ประจำ พฤติกรรมในการบริโภคจะอยู่กับเงินเดือนของพ่อ บ้านและจะจับจ่ายใช้สอยตามเกณฑ์ของเงินเดือน การศึกษาเป็นค่านิยมที่สำคัญสำหรับครอบครัวในชนชั้นนี้กลุ่มนี้มักเป็นกลุ่มที่ได้รับการศึกษาสูงเป็นพวกที่มีปริญญา และถือว่าการศึกษจะเป็นสิ่งสำคัญในการประกอบอาชีพการงานต่างๆ พวกนี้มักจะพยายามมีบ้านเป็นของตนเอง ชอบซื้อ ของดีแต่ราคาถูก ส่วนมากจะซื้อของสำเร็จรูปมากกว่าที่จะสั่งทำ การมีบ้าน มีรถยนต์ ใช้ หรือการมีอุปกรณ์สื่อสาร มักจะเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความสำเร็จ และความสามารถ

การแบ่งลักษณะทางชนชั้นดังกล่าวเป็นลักษณะของการแบ่งชั้นในประเทศที่เจริญแล้ว เช่น สหรัฐอเมริกา แต่สำหรับสังคมในประเทศไทยในสภาพการณ์ที่การแจกแจงรายได้ยังไม่ยุติธรรม การพัฒนา การศึกษาหรือการส่งเสริมอาชีพที่ไม่สมบูรณ์เต็มที่ ตามแบบของประเทศไทยยังไม่สามารถยกระดับความเป็นอยู่ของคนส่วนใหญ่ให้ดีขึ้น การแบ่งชั้นทางสังคมของไทยจึงอาจไม่เป็นไปในทางเดียวกับการวิจัยนี้มากนัก หากแต่อาจจะเป็นไปในรูปชนชั้นกลางที่มีขนาดใหญ่พอสมควรซึ่งวัดได้จากตรรกะการอุปโภคบริโภค

ในงานเขียน The Communist Manifesto ของ Karl Marx พูดถึงทฤษฎีชนชั้นกลางว่า เป็น "กลุ่มชนที่อยู่ตรงกลางในโครงสร้างชนชั้น" (Intermediate Groups) ซึ่งเน้นหนักเรื่องโครงสร้างชนชั้นที่มี 2 ชั้นชั้นอยู่ตรงข้ามกัน 2 ชั้น (คือ ชนชั้นนายทุนและแรงงาน) เมื่อระบบทุนนิยมพัฒนาไป กลุ่มชนที่อยู่กระจัดกระจายในระดับกลางก็จะถูกแปรสภาพกลายเป็นชนชั้นแรงงานทั้งหมดและมีจิตสำนึกทางการเมืองที่ชัดเจนยิ่งขึ้น จะเน้นเรื่องเศรษฐกิจเป็นตัววัด

Max Weber นักทฤษฎีสังคมชาวเยอรมัน (1864 - 1920) มีมุมมองแตกต่างจาก Marx ได้วิเคราะห์เรื่องชนชั้นว่าจะต้องมองทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ผสมผสานกัน รวมไปถึงปัจจัยทางด้านจิตวิทยา ความสัมพันธ์ในการผลิต การตลาด วิถีชีวิต และลีลาการบริโภค ดังนั้นกลุ่มชนที่อยู่ตรงกลางของโครงสร้างการจัดลำดับความสูงต่ำทางด้านสภาพของสังคมส่วนใหญ่จะอยู่ในอาชีพ White - Collar Employee หรือ คณงานคอปขาว มองจากแง่แล้ว ชนชั้นในการวิเคราะห์แบบเวเบอร์เรียน (Weberian) จะถูกกำหนดโดยตัวแปร 3 กลุ่ม คือ

1. สถานการณ์ทางตลาด (Market Situation) หมายถึง แหล่งที่มา และระดับรายได้ ความมั่นคงของงาน โอกาสที่จะปรับปรุงฐานะ
2. สถานการณ์ทางการทำงาน (Work Situation) หมายถึง ความสัมพันธ์ทางสังคมในระบบการแบ่งงานทำ และตำแหน่งหน้าที่การงาน
3. สถานการณ์ทางสถานภาพ (Status Situation) หมายถึง ระดับสูงต่ำ ในโครงสร้างของการประเมินสถานภาพทางสังคม

นักวิเคราะห์แนวเวเบอร์เรียนเน้นในสังคมทุนนิยมสมัยใหม่ บุคคลทั้ง 3 กลุ่ม คือ นายทุนแรงงานและชนชั้นกลาง ถูกกำหนดโดยสถานการณ์ทั้ง 3 แบบ ที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงและไม่อาจเข้ามาผสมผสานปะปนกันได้เลย แต่ละชนชั้นมีวิถีชีวิตการดำรงอยู่ที่เป็นของตนเอง โดยเฉพาะทุนนิยมสมัยใหม่ต้องการชนชั้นกลางซึ่งก็คือ ชนชั้นที่มีความรู้ มีการศึกษา และความสามารถทางเทคนิค ถ้าไม่มีชนชั้นนี้แล้ว ทุนนิยมก็ดำรงอยู่ไม่ได้

ชนชั้นกลางประกอบด้วยกลุ่มอาชีพหลายกลุ่ม ซึ่งมีความหลากหลายอย่างมากและในความหลากหลายนี้มีแนวโน้มว่ากลุ่มหนึ่งจะมีสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมสูง และอีกกลุ่มหนึ่งจะมีสถานภาพต่ำ แต่ชนชั้นกลางส่วนนี้ก็ยังเป็นชนชั้นกลางอยู่ตลอดเวลา คือมีจิตสำนึกแตกต่างกับชนชั้นกรรมาชีพ

Edward Bernstein⁶ นักคิดชาวเยอรมัน เจ้าของลัทธิเบิร์นสไตน์ เขียนหนังสือ Social Democracy ได้ยกสถิติของประเทศต่างๆ ในยุโรป เช่น เยอรมนี และอังกฤษ ฯลฯ ว่า ทรัพย์สินของบริษัทใหญ่ๆ เป็นของผู้ถือหุ้นหลายร้อยหลายพันคน มิใช่ นายทุนคนใดคนหนึ่ง จำนวน

⁶ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา . “ สังคมนิยมเสรี ” ใน ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง, กรุงเทพฯ ฯ สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539, หน้า 286.

ผู้มีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นมีไหลลดลง คนชั้นกลางที่ทำงานและมีหุ้นด้วยมีมากขึ้น มีเชื่อว่าสังคมจะแตกแยกเป็น 2 ชั้น คือ คนทำงานจำนวนมากและนายทุนไม่กี่คน ตรงกันข้ามคนงาน มีฐานะดีขึ้นพร้อมกับความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ Bernstein เชื่อว่า วิกฤตการณ์จะเกิดน้อยลงเรื่อย ๆ และการขยายตัวของคนชนชั้นกลางจะเป็นปัจจัยที่จะรักษาเสถียรภาพของสังคมไว้ได้และยังเชื่ออีกว่าคนชนชั้นกลางใหม่นี้จะเป็นพวกแรงงาน เพราะในแง่เศรษฐกิจแล้วรายได้ของบุคคล 2 พวกนี้ไม่ต่างกันมากนัก

ปรีดี เกษมทรัพย์⁷ กล่าวถึงชนชั้นกลางว่าเป็นพลังสำคัญในการค้ำจุนระบบกฎหมายของบ้านเมืองจึงหมายถึง บุคคลที่มีประกอบสัมมาอาชีพทางการพาณิชย์ อุตสาหกรรม และอาชีพอิสระทั้งปวงที่เคารพปฏิบัติตามกฎหมายพอสมควร บุคคลเหล่านี้มีทรัพย์สินสมบัติและหลักฐาน มีหน้าตาเป็นที่ยอมรับนับถือกันในสังคมเมืองแต่ละเมือง สรุปว่าคนเหล่านี้คือพวกสัมมาอาชีพ

เอนก เหล่าธรรมทัศน์⁸ ได้แปลบทความ “Sleeping Giant Awaken : The Middle Class in Thai Politics” เกี่ยวกับชนชั้นกลางไว้ว่า “เป็นบุคคลที่เป็นนักบริหารอาชีพในภาคเอกชน หรือ ผู้ประกอบการวิชาชีพอิสระเช่น แพทย์ พยาบาล ทนายความ สถาปนิก ได้สร้างความหวังใหม่ให้กับพวกเราในการรัฐประหารเดือนกุมภาพันธ์ 2534 คนเหล่านี้ผูกเน็คไท ใส่สูท ถือโทรศัพท์เคลื่อนที่ ปรารถนาเข้าร่วมอย่างไม่ย่อ จงทำให้รัฐบาล พลเอกสุจินดาต้องล้มครืนลง..”

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ประเวศ วะสี⁹ กล่าวถึง ชนชั้นกลางไว้ว่า คนเหล่านี้อาจเป็นนักวิชาการ เป็นหมอ ครู เป็นข้าราชการอื่น เป็นนักธุรกิจ เป็นนักพัฒนาในองค์กรเอกชน เป็นนักข่าว ฯลฯ คนเหล่านี้มีความรู้ มีรายได้ มีการบริหารจัดการ มีข้อมูลข่าวสารและการติดต่อสื่อสาร มีเครือข่ายทั้งในประเทศและต่างประเทศ มีความตื่นตัวเพื่อประชาธิปไตย และมีสถานภาพทางสังคม

⁷ ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์, ประชาธิปไตยกับชนชั้นกลาง, สำนักพิมพ์วิญญูชน, สิงหาคม 2536

⁸ เอนก เหล่าธรรมทัศน์, “มือบมือถือ”: ชนชั้นกลางและนักธุรกิจกับพัฒนาการประชาธิปไตย, สำนักพิมพ์มติชน, 2536

⁹ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ประเวศ วะสี, บทเรียนจาก 18 พฤษภาคมมหาวิปโยค กับ การฟื้นฟูบูรณะชาติบ้านเมือง, อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, หน้า 83, มิถุนายน 2535

ดร.ม.ร.ว. อคิน ระพีพัฒน์¹⁰ ที่ปรึกษาด้านพัฒนาสังคมสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย หรือ ทีดีอาร์ไอ วิเคราะห์ตัวเลขผู้มาชุมนุมประท้วงในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ชี้ชัดว่า “ชนชั้นกลางเป็นกระดูกสันหลังของประชาธิปไตย เป็นบุคคลที่มีพื้นฐานทางเศรษฐกิจดี...มีการยึดถือตัวบุคคลน้อย มีการติดต่อสื่อสารสัมพันธ์ธุรกิจ... และมีเครื่องมือสื่อสารที่ทันสมัยทำให้ชนชั้นกลางก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วจนชนชั้นอื่นโดยเฉพาะชนชั้นปกครองที่เป็นกลุ่มทหารตามไม่ทัน”

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์¹¹ ได้ให้คำนิยามถึงชนชั้นกลางไว้ว่า “ประกอบด้วยคนงานคอปกขาว หรือ คนงานที่ไม่ต้องใช้แรงงาน และผู้ผลิตขนาดเล็กในสังคมทุนนิยมสมัยใหม่ คนกลุ่มนี้จะอยู่ระหว่างนายทุน ผู้ใช้แรงงานและชาวนา...”

นิธิ เอียวศรีวงศ์¹² กล่าวถึงชนชั้นกลางว่า “คือ กลุ่มคนที่ไม่สังกัดอยู่กับกลุ่มที่เป็นผู้ปกครอง (ในยุโรป หมายถึงเจ้าที่ดิน นักรบ นักบวช สมุนที่ถูกใช้งานเฉพาะด้าน รวมถึงค้าขายด้วย) แต่ก็ไม่สังกัดกับกลุ่มที่ถูกพันนาการด้วยลัทธิการใช้ที่ดิน หรือการอุปถัมภ์ของกลุ่มผู้ปกครอง รวมถึง ทาส เซลย คนจรจัด ศิลปินเร่ และช่างอุปถัมภ์ด้วย”

Koo Hagen¹³ กล่าวถึงชนชั้นกลางในประเทศเกาหลีว่า ประเทศเกาหลีใต้ มีชนชั้นกลาง แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 ได้แก่ กลุ่มผู้จัดการ นักวิชาชีพ ทั้งภาคเอกชนและภาครัฐ

กลุ่มที่ 2 ได้แก่ กลุ่มกลุ่มพื้น้อย หรือ เจ้าของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ผู้มีทรัพย์สินระดับกลางและย่อม

กลุ่มที่ 3 ได้แก่ คนงานคอปกขาวระดับกลาง เช่น เสมียน พนักงาน ข้าราชการระดับล่าง

กลุ่มที่ 4 ได้แก่ กลุ่มนักคิด นักวิชาการ

¹⁰ ผู้จัดการรายสัปดาห์ 25 - 31 พ.ค. 2535

¹¹ สังคิต พิริยะรังสรรค์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, ชนชั้นกลางบนกระแสประชาธิปไตย, หน้า 19

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 50

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 32

โดย Koo Hagen กล่าวถึงกลุ่มที่ 1 และ กลุ่มที่ 2 เป็นหัวใจของชนชั้นกลาง กลุ่มที่ 3 มีลักษณะคล้ายกับคนงาน และกลุ่มที่ 4 มีลักษณะคล้ายและมีสายสัมพันธ์เกี่ยวกับกลุ่มที่ 1 และมีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจสูงเหมือนกลุ่มที่ 1

ในการวิเคราะห์ชนชั้นในสังคมไทย เราควรจะต้องมองเรื่องการก่อตัวและการรวมตัวของชนชั้นกลาง (Class Formation) ในเชิงประวัติศาสตร์พัฒนาการ

ประการแรก ชนชั้นกลางมีความหลากหลาย เราจึงต้องมองไปที่ “ กลุ่มชนทางสังคมที่เป็นจริง ” ตัวอย่างของกลุ่มชนชั้นเหล่านี้ คือ กลุ่มข้าราชการ กลุ่มลูกจ้างพนักงาน รัฐวิสาหกิจ กลุ่มปัญญาชน กลุ่มพนักงาน ในระบบธุรกิจเอกชน กลุ่มนักธุรกิจ ผู้จัดการ ผู้บริหาร ฯลฯ

ประการที่สอง นักวิเคราะห์ชนชั้นกลางไม่อาจจะหยุดอยู่แต่เรื่อง “ โครงสร้างทางชนชั้น ” และปัจจัยต่างๆที่กำหนดโครงสร้างนี้ เช่น ความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต อำนาจการศึกษา การบริโภค วิถีชีวิต โอกาสชีวิต ฯลฯ แต่จะต้องมองต่อว่า ชนชั้นกลาง ในท่ามกลางพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ จะมีการรวมตัวกัน มีการสลายตัว และมีการผกผันกำลังรวมกันอีกอย่างต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา ชนชั้นกลางที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน คือ ผลผลิตของการต่อสู้ในหลายรูปแบบ ชนชั้นกลางเป็นผลผลิตของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการเคลื่อนไหวของกลุ่มต่างๆ

ประการที่สาม เราต้องมองว่า ท่ามกลางการก่อตัวและพัฒนาการของชนชั้นกลาง ปัจจัยทางการเมือง จิตสำนึก สัญญลักษณ์วัฒนธรรม มีบทบาทสำคัญในการกำหนดจุดยืนของกลุ่มชนต่างๆ ภายในชนชั้นกลาง แต่ละกลุ่มก็มีความคิดและโลกทัศน์ของตนเอง ซึ่งแยกตัวออกจากชนชั้นอื่นๆในสังคมอย่างชัดเจน ชนชั้นกลางไทยถึงแม้จะมีกำเนิดมาท่ามกลางบรรยากาศของอำนาจนิยมมีความใฝ่ฝันของตนเอง ซึ่งต้องการแสวงหาความเป็นอิสระ และต้องการหลุดพ้นจากระบบอำนาจเก่า แต่ในขณะเดียวกันความใฝ่ฝันของชนชั้นกลางไทยก็หยุดอยู่ที่การสร้างระบบเศรษฐกิจเสรีที่เน้นความเจริญเติบโตเป็นหลัก ซึ่งยังไม่อาจช่วยให้ชนชั้นผู้ใช้แรงงานและชาวนาชาวไร่เป็นอิสระได้

ดังนั้นการวิเคราะห์ที่เป็นจริงจะต้องเริ่มจากเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์เหตุการณ์ และเริ่มจากระบบสังคมไทยเราเอง ซึ่งสรุปได้คือ¹⁴

¹⁴ สังคิต พิริยะรังสรรค์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร , ชนชั้นกลางบนกระแสประชาธิปไตย , ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2536 หน้า 81- 82,

โครงสร้างชนชั้นและปัญหาชนชั้นกลางไทยย่อมต้องแตกต่างไปจากทฤษฎีของโลกตะวันตก

1. ในสังคมเรามีชนชั้นที่มีอำนาจยืนอยู่ข้างหนึ่ง และอีกข้างหนึ่งคือ ชนชั้นที่ไร้อำนาจ เช่น เจ้าของโรงงานและกรรมกร ระหว่าง 2 ชนชั้นนี้มี “พื้นที่ทางสังคม” (Social Space) ที่กว้างมาก อันเป็นที่ดำรงอยู่ของชนชั้นกลางที่มีหลายกลุ่มและมีความหลากหลายเป็นอย่างมาก

2. ชนชั้นกลางของไทยไม่ได้เป็น “ผู้ใช้” ของชนชั้นที่มีอำนาจ หากแต่มีความอิสระระดับหนึ่ง มีแนวความคิดของตนเองมีนโยบายของตนเอง ภายใต้อุดมการณ์ทฤษฎีที่กำลังขยายตัว ชนชั้นกลางไทยเป็นพลังสำคัญในการช่วยผลักดันการพัฒนาทฤษฎีสมัยใหม่แต่ก็ไม่ก้าวไปไกลในการเปลี่ยนแปลงสังคมเพื่อชนผู้ยากไร้

2.2 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางการเมือง

การศึกษาเรื่องการเรียนรู้ทางการเมือง เป็นการศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมการเมืองของบุคคลในสังคมโดยมองเป็น 2 ระดับ

ระดับแรก เป็นการวิเคราะห์ในระดับบุคคลโดยมองว่าบุคคลได้รับความรู้ทางการเมืองด้านใด และด้วยวิธีการอย่างไร

ระดับสอง จะดูว่าภายในสังคมหนึ่ง บุคคลโดยส่วนใหญ่ถูกอบรมขัดเกลาให้มีทัศนคติและพฤติกรรมทางการเมืองในแบบใด และองค์การหรือสถาบันการอบรมใดเป็นผู้ที่มีอิทธิพลที่สำคัญ (จุมพล หนิมพานิช , 2533:262-264)

การเรียนรู้ทางการเมืองนั้นดำเนินไปในลักษณะของกระบวนการ คือ ตลอดชีวิตของบุคคลหนึ่ง ๆ จะต้องผ่านการเรียนรู้ทางการเมืองมาโดยตลอด และพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลก็อาจจะคงเดิมหรือเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาก็ได้ (William C. Michell 1968:551-555) กล่าวว่าการเรียนรู้ทางการเมืองเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกันว่า ได้มีการสอนอะไร แก่ใคร โดยใคร ด้วยวิธีการอย่างไร ภายใต้สภาวะการณ์เช่นไร และได้บังเอิญเกิดอะไรขึ้นในทำนองเดียวกัน Dean Jaros ,(1973:23) ก็ได้พูดถึงกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองเอาไว้ว่า ประกอบด้วยใคร เรียนอะไร จากใคร ภายใต้สถานการณ์เช่นไร และมีผลออกมาอย่างไร

ส่วนนักรัฐศาสตร์ไทยอย่าง กนลา สุขพานิช ชันทปราบ, (2527:68) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้ทางการเมืองเอาไว้ว่า เป็นกระบวนการถ่ายทอดทัศนคติทางการเมืองและแนวทางการปฏิบัติกิจกรรมทางการเมืองที่สอดคล้องกับค่านิยม และวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมไทยในขณะนั้นให้กับประชาชนทั่วไป ขณะเดียวกันก็หมายถึงการที่บิดามารดาของสังคมในขณะนั้นให้กับประชาชนทั่วไปขณะเดียวกันก็หมายถึง การที่บิดามารดาและผู้สูงอายุได้ถ่ายทอดปทัสถานที่ดินใช้ในการประพฤติปฏิบัติทางการเมือง และความเชื่อทางการเมืองของตนไปสู่รุ่นหลานซึ่งเรียกว่า กระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมนั่นเอง

David Easton ได้กล่าวถึงการศึกษากระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะใหญ่ๆ คือ ระบบการเมือง ทัศนคติ และการเข้าร่วมในทางการเมือง ส่วนที่เกี่ยวกับระบบการเมืองจะศึกษาเกี่ยวกับสถาบันโครงสร้างและปทัสถานของระบบการเมืองในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติ จะศึกษาเกี่ยวกับอำนาจตัวบุคคล กลุ่มบุคคล นโยบาย อุดมคติ เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจและอิทธิพล ส่วนการเข้าร่วมในทางการเมืองจะศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมมี 3 แบบ คือ

ลักษณะที่หนึ่ง คือ ความสัมพันธ์ในทางการเมือง (Political Community) เช่น การรวมตัวกันทางการเมือง

ลักษณะที่สอง คือ การมีกฎเกณฑ์และแบบแผน เช่น การมีบทบาททางการเมืองอย่างมีหลักเกณฑ์ มีระเบียบเคารพต่ออำนาจในการปกครอง เคารพต่อกฎหมาย เพื่อที่ว่าส่งเสริมวิถีทางการเมืองการปกครองให้มั่นคงยิ่งขึ้น

ลักษณะที่สาม คือ เคารพต่ออำนาจอันชอบธรรมในการปกครอง (Authority) แต่การสนับสนุนและเข้าร่วมในระบบการเมืองมักจะเน้นในสองลักษณะหลังมากกว่า

โดยทั่วไปหน่วยการเรียนรู้ทางการเมือง (Agent of Political Socialization) หมายถึงหน่วยดังต่อไปนี้ คือ

1. ครอบครัว ในสังคมหนึ่งๆ ครอบครัวถือเป็นหน่วยสังคมแรกที่มีมนุษย์ได้สัมผัส โดยเริ่มชีวิตแรกของมนุษย์เริ่มที่ครอบครัว ดังนั้น ครอบครัวจึงมีอิทธิพลต่อสมาชิกอย่างมาก โดยเฉพาะบิดามารดาเป็นที่ได้รับการเชื่อถือมากที่สุด ทั้งนี้เพราะบิดามารดาเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดตัวเรามากที่สุด ตามหลักจิตวิทยาของ Sigmund Floyd ที่กล่าวว่า บุพการีเป็นตัวมันโนธรรม หรือ Super Ego แต่เริ่มแรก เช่น บิดามารดานิยมประชาธิปไตยย่อมอบรมบุตรของตนให้นิยมประชาธิปไตยไปด้วย หรืออย่าง Almond และ Powell ก็มีความเห็นในทำนอง

เดียวกันว่า ครอบครัวเป็นตัวการในการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองที่มีอิทธิพลสูง และต่อเนื่องเป็นระยะเวลายาวทั้งทางตรงและทางอ้อม (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว และสายทิพย์ สุดดิพันธ์ , 2526:20) กล่าวครอบครัวที่มีอิทธิพลต่อการอบรมกล่อมเกลาทางการเมือง คือ ถ่ายทอดทางการเมืองอย่างชัดเจน กระทำโดยบิดามารดาสนทนากับเด็กเพื่อให้เด็กเกิดความไว้วางใจทางการเมือง หรือกล่าวแนะนำว่าการเมืองใดที่อาจเป็น หรือนำอันตรายมาให้ นอกจากนี้ในครอบครัวยังมีการพูดคุยถึงปัญหาการเมือง ทำให้เกิดการเรียนรู้การเมืองและมีความรู้สึกผูกพันกับการเมือง นอกจากนี้ครอบครัวยังเป็นตัวการที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดทัศนคติทางการเมืองไทยในอนาคตของเด็กด้วย โดยเริ่มจากสร้างความรู้สึก กำหนด ระบุความรู้สึกของตน และบุคคลอื่นๆเข้ากับกลุ่มเชื้อชาติ กลุ่มศาสนา และฐานะทางเศรษฐกิจสร้างให้เกิดการยอมรับต่อค่านิยมต่างๆ ตลอดจนแนวทางในการคาดหวังด้านอาชีพและเศรษฐกิจด้วย

จึงถือได้ว่าครอบครัวเป็นโครงสร้างอันแรกที่ทำให้มนุษย์ในสังคมได้เริ่มเรียนรู้ทางการเมือง เป็นการสร้างทัศนคติต่ออำนาจ เช่น การตัดสินใจร่วม (Collective Decision) ซึ่งมีลักษณะเป็นการใช้อำนาจหน้าที่ (Authoritative) โดยจะเริ่มตั้งแต่มนุษย์เรายังเป็นเด็กอยู่ ยังไม่มีประสบการณ์การเมืองเลย เมื่อเขาถูกลงโทษเนื่องจากไม่ปฏิบัติตามหรือไม่เชื่อฟัง เมื่อเขาโตขึ้นเขาก็จะได้รับการเรียนรู้ทางการเมืองว่าสิ่งไหนก็ตามที่เป็นเรื่องไม่ถูกต้องตามกฎหมายเปรียบปฏิบัติกันในสังคมแล้ว ถ้าหากเขาไม่ปฏิบัติตามก็จะถูกลงโทษเช่นกัน หรือถ้าเด็กคนไหนถูกอบรมให้อยู่ในกรอบระเบียบอยู่ตลอดเวลา โดยพ่อแม่ไม่ยอมให้แสดงความคิดเห็นเลย เมื่อโตขึ้นเขาก็จะกลายเป็นคนที่ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นในทางการเมืองอย่างใดเลย ก็จะยอมที่ตามผู้อื่นมาชักนำให้เห็นด้วยในทางการเมืองได้ง่าย แต่ถ้าในครอบครัวที่เด็กมีโอกาสพูดคุยกับพ่อแม่ มีการถกเถียงปัญหาทางการเมืองก็จะทำให้เกิดรูปแบบทางการเมืองที่จะมีการแสดงความคิดเห็น จะเป็นการพัฒนาทางการเมืองในทางที่เจริญขึ้นได้ในอนาคต (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว และสายทิพย์ สุดดิพันธ์, 2535: 21)

2. สถาบันการศึกษา โรงเรียนถือว่าเป็นสถาบันที่สำคัญที่มีบทบาทต่อการเรียนรู้ทางการเมืองของคนเรา ซึ่งจะเริ่มตั้งแต่คนเรายังเป็นเด็กโดยโรงเรียนจะนำหลักสูตรของวิชาต่างๆ มาให้นักเรียนศึกษา หลักสูตรจึงถือว่ามีส่วนสำคัญที่จะเป็นสิ่งที่เกื้อกูลให้เด็กได้รับการเรียนรู้ทางการเมือง อบรมกล่อมเกลาให้ได้เป็นพลเมืองดีของประเทศ ทำให้ประเทศมีนักการเมืองที่มีคุณภาพเข้าไปบริหารประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นได้ นอกจากเด็กจะได้เรียนรู้การเมืองตามหลักสูตรของโรงเรียนแล้ว เด็กยังได้รับการเรียนรู้จากพิธีการต่างๆ เช่น การเคารพธงชาติ การร้องเพลงชาติ สิ่งเหล่านี้จะมีส่วนร่วมทำให้เด็กรู้จักความรักชาติ มีความผูกพันสำนึกตัวเองว่าเป็นส่วนหนึ่งของคนในชาติ ครูก็เช่นเดียวกันจะเป็นบุคคลที่สำคัญมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้

ทางการเมืองตั้งแต่คนเรายังเล็กๆอยู่ โดยถือว่าครูเป็นที่เคารพรัก เด็กเราจะเอาตัวอย่างการ แสดงออกและคำสั่งสอนของครูเป็นแนวทางปฏิบัติของตนเอง ถ้าครูมีการสอนการถ่ายทอดที่ดี ให้แก่เด็กและเป็นภาพลักษณ์คุณงามความดีให้แก่เด็กเมื่อเติบโตขึ้นก็จะเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพที่ ดีตามแบบอย่างของครูที่ตนเองได้รับถ่ายทอดมา เมื่อเขาเข้าไปสู่การเมืองเขาก็จะไปเสริม สร้างแต่สิ่งที่ดีๆให้แก่การเมือง แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าเด็กรับการเรียนรู้และภาพลักษณ์ที่ไม่ ดีจากครูแล้วเมื่อโตขึ้นเขาก็จะไปสร้างปัญหาให้แก่การเมืองเข้าไปกอบโกยผลประโยชน์ให้แก่ตน เอง ทำให้การเมืองไม่เจริญไปในทิศทางที่ไม่ดีนัก เมื่อเด็กพ้นจากโรงเรียนก็จะเข้าสู่ระดับอุดม ศึกษา ต้องการแสดงความคิดเห็น ต้องการจะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง สถาบันอุดม ศึกษาจะเป็นแหล่งกระตุ้นให้นิสัย นักศึกษามีความกระตือรือร้นทางการเมืองอยากจะได้ นำ ความรู้ที่ตนเองได้ร่ำเรียนมาเพื่อไปใช้ให้เกิดประโยชน์ทางการเมือง อยากจะเห็นทิศทางของ การเมืองเป็นไปในแนวทางที่ตนเองได้รับการสั่งสอนเรียนรู้จากโรงเรียนจากครูและจากสถาบัน อุดมศึกษา (จุมพล หนิมพานิช , 2533:276-277)

โรงเรียนบางประเทศ เช่น ในแอฟริกา ถือว่าการสอนให้ประชาชนในประเทศสำนึก ในความเป็นคนในชาติร่วมกัน ให้รู้จักอยู่ร่วมกัน โดยสอนให้คนในเผ่าต่างๆที่อยู่กระจัด กระจายให้เข้ามาอยู่ร่วมกันเป็นหมู่ เพื่อทำให้เกิดสังคมหมู่ที่ใหญ่ขึ้น เพื่อทำให้เกิดเป็นสถาบัน ที่ทำให้ความคิดที่แตกต่างทางการเมือง แตกต่างภาษา ให้เข้ามารวมกันเป็นชาติเดียวกัน ทำ ให้เกิดชนชาติที่มีความคิดเห็นทางการเมืองไปในทิศทางเดียวกันถือว่าสถาบันการศึกษามีส่วน อย่างมากในการเรียนรู้ทางการเมือง (Michael G. Roskin & Others ,1991:33)

ยกตัวอย่างในประเทศอังกฤษซึ่งถือว่าโรงเรียนเป็นสถาบันที่ให้ความรู้ทางการเมืองตั้ง แต่เด็กจะเสริมสร้างความสามารถให้แก่เด็ก เพื่อให้เด็กมีทัศนคติที่ดีต่อสังคม จะได้สามารถ แสดงออกซึ่งทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับบทบาททางการเมืองซึ่งถือว่าเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นรูป แบบ (Gabriel A. Almond and G. Bingham Powell, Jr.,1984:33)

3.กลุ่มเพื่อน (Peer Group) กลุ่มเพื่อนถือว่ามีส่วนช่วยครอบครัวยในการเรียนรู้ทาง สังคม ยิ่งสังคมสมัยใหม่กลุ่มเพื่อนจะเข้าทำหน้าที่แทนพ่อแม่และช่วยครอบครัวย ช่วยถ่ายทอด ระเบียบวิธีคุณค่าต่างๆ ให้ (จุมพล หนิมพานิช,2533: 278) กลุ่มเพื่อนถือว่าเป็นกลุ่มแรกที่ เด็กๆจะได้เล่นด้วยกัน มีการทำงานร่วมกัน จะมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน แต่ละกลุ่มจะมี การถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดซึ่งกันและกัน ภายในกลุ่มเพื่อนเดียวกัน แต่ละคนภายในกลุ่มก็ จะรับเอาแบบอย่างที่เป็นภาพจากเพื่อนติดตัวมาจนเป็นผู้ใหญ่ ทำให้มีทัศนคติที่คล้ายตาม เพื่อนรับเอาพฤติกรรมจากเพื่อนในสมาชิกกลุ่มเดียวกัน ทำให้เกิดความสนใจทางการเมือง

เบื้องต้น และจะคอยติดตามเหตุการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้น (Gabriel A.Almond & G. Bingham Powell, Jr., 1984:34) สำหรับแนวคิดอีกท่านหนึ่งเห็นว่ากลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลสืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน บิดา มารดาไม่สามารถให้ความรู้ความชำนาญ และให้ความต้องการในสังคมที่เป็นโลกของเด็กได้ เด็กจะใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่กับเพื่อนมากกว่าครอบครัว (Michael G. Roskin & Other , : 148) ดังนั้นกลุ่มเพื่อนจึงมีอิทธิพลอย่างมากต่อการเรียนรู้ทางการเมือง เพราะคนเราจะรับแบบอย่างจากเพื่อนเมื่อตอนเด็ก ๆ ถ้ามีกลุ่มเพื่อนที่มีความคิดการกระทำที่ดี เมื่อโตขึ้นเขาก็จะทำแบบอย่างที่ดีนี้เข้าไปทำความเจริญให้แก่พรรคการเมืองต่อไป

4.กลุ่มอาชีพ (Occupation) จะเป็นกลุ่มใหม่ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้วิธีการต่างๆ ทางสังคมโดยจะมีอิทธิพลทำให้คนที่เริ่มเข้ามาสู่กลุ่มอาชีพต้องเรียนรู้ว่ากลุ่มอาชีพที่ตนเข้าไปร่วมด้วยนี้ระเบียบปฏิบัติกันอย่างไร ซึ่งจะแตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มอาชีพแพทย์ ก็จะมีแบบอย่างใดอย่างหนึ่ง กลุ่มทนายก็จะมีแบบไปอีกอย่างหนึ่ง ในกรณีการเรียนรู้ทางการเมืองก็เช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็กลุ่มชาวนา กลุ่มเกษตรกรจะมีส่วนให้สมาชิกในกลุ่มได้เรียนรู้ หรือมีทัศนคติทางการเมือง เพราะกลุ่มดังกล่าวนี้จะได้มาซึ่งความต้องการ หรือผลประโยชน์จะต้องมีการเคลื่อนไหวชุมนุมประท้วง ดังนั้นสมาชิกของกลุ่มจะต้องมีการเรียนรู้ทางการเมืองในแง่ของวิธีการเคลื่อนไหวชุมนุม วิธีการใช้อำนาจต่อรองกับนายจ้าง เจ้าหน้าที่ของรัฐ กลุ่มจึงมีส่วนช่วยให้สมาชิกกลุ่มได้เรียนรู้ทางการเมือง (จุมพล หนีมพานิช 2533: 278 - 279)

กลุ่มอาชีพยังเป็นกลุ่มที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งผูกพันกันด้วยอาชีพการทำงาน เช่น สหภาพแรงงาน สมาคมวิชาชีพ ทั้งนี้กลุ่มอาชีพจะเป็นตัวการในการถ่ายทอดข่าวสารความเชื่อถือเข้าไปในกลุ่มเมื่อมีสมาชิกคนใดเข้าไปในกลุ่มก็จะต้องยอมรับบทบาทของของกลุ่ม มีการประเมินค่าสิ่งต่างๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ของกลุ่มที่ตนสังกัด จะเห็นได้ว่ากลุ่มอาชีพที่มีขนาดใหญ่จะมีความเหนียวแน่นและมีความจงรักภักดีสูง จะทำให้มีบทบาทในการสร้าง และปลูกฝังค่านิยมทางการเมืองแก่สมาชิก (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว และ สายทิพย์ สุคติพันธ์ , 2526 : 22)

5.สื่อมวลชน (Mass Media) ถือว่าเป็นกลุ่มที่มีหน้าที่สำคัญที่จะเสนอข่าวสารเป็นสื่อหรือช่องทางในการสื่อสารที่เสนอความเห็นต่อบุคคลจะทำให้บุคคลที่ได้รับข่าวสารเกิดความคิดเห็นทัศนคติความโน้มเอียงในทางการเมืองตามที่สื่อมวลชนเสนอได้ ซึ่งนับวันสื่อมวลชนจะมีบทบาทต่อการเรียนรู้ทางการเมืองเพิ่มขึ้นทุกวัน เพราะเป็นสื่อที่สามารถให้ข้อมูลได้อย่าง

รวดเร็วมาก ไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ วิทยุ และหนังสือพิมพ์ จะเป็นตัวแพร่กระจายข่าวสารการเมืองได้อย่างดี ไม่ว่าจะเป็นข่าวสารที่ประกอบด้วยค่านิยม ความเชื่อสำคัญๆ ทางการเมือง สามารถให้เกิดขึ้นแก่บุคคลนั้นๆ ได้จนสามารถมีพฤติกรรมทางการเมืองตามความเชื่อค่านิยม และอุดมการณ์ทางการเมืองนั้นๆ ได้ (สรวิชัย บัดไซสง 2528: 28) ดังนั้นสื่อมวลชนจะมีอิทธิพลต่อประชาชนพลเมืองที่จะทำให้ความเชื่อ และทัศนคติที่ดีหรือไม่ดีต่อการเรียนรู้ทางการเมืองได้ รัฐบาลจึงต้องมีส่วนทำให้สื่อมวลชนเสนอข่าวสารที่เป็นจริง และเป็นที่ยึดถือทางการเมืองแก่ประชาชนพลเมืองด้วย (Gabriel A. Almond & G. Bingham Powell , Jr. 1984: 35)

6. สถาบันการเมือง (Political Institution) ได้แก่ พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ ซึ่งกลุ่มดังกล่าวนี้นอกจากจะทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชน เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างองค์การของรัฐบาล สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในประเทศแล้วสถาบันการเมืองยังมีส่วนทำหน้าที่ในการเรียนรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนอีกด้วย โดยจะกระทำการผ่านทางข่าวสารทางสื่อมวลชนประเภทต่างๆ การประชุมปรึกษาหารือ การติดต่อส่วนตัว รวมทั้งการดำเนินงานของพรรคในท้องถิ่นจะเป็นสถาบันที่มีส่วนอย่างสำคัญในการเรียนรู้ทางการเมือง (จุมพล หนิมพานิช , 2533 : 279 - 280)

นอกจากนี้สถาบันทางการเมืองยังเป็นสื่อการติดต่อระหว่างข้าราชการกับผู้ใช้อำนาจทางการเมือง เป็นตัวกลางทำให้ประชาชนได้มีความรอบรู้เกี่ยวกับการเมือง และทำให้ประชาชนทั่วไปให้การยอมรับและเห็นด้วยกับทัศนคติค่านิยม และอุดมการณ์ของพรรคทั้งโดยทางตรงและโดยทางอ้อมที่สำคัญ คือ ยังมีบทบาทในการสร้างความโน้มเอียงที่จะเป็นผู้ใช้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง(Participation Orientation) (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว และสายทิพย์ สุคติพันธ์ 2526 : 23)

Dawson และ Prewitt¹⁵ ได้อธิบายถึงการเรียนรู้ทางการเมือง ไว้ในหนังสือ “ Political Socialization” ประกอบไปด้วย 2 ลักษณะ คือ

1. การเรียนรู้ทางการเมืองโดยตรง Direct Form of Political Learning

1.1 การเลียนแบบ (Imitation)

¹⁵ Richard Dawson and Kenneth Prewitt “ Political Socialization” , 1969 , pp63-80

1.2 การเรียนรู้จากความคาดหวัง (Anticipatory Socialization) การเตรียมตัวเพื่อเข้าสู่บทบาทที่คาดหวัง

1.3 การให้การศึกษาทางการเมือง (Political Education) ผ่านสถาบันการศึกษา

1.4 ประสบการณ์ทางการเมือง (Political Experience) การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง เลือกตั้ง การเรียกร้อง

2. การเรียนรู้ทางการเมืองโดยทางอ้อม Indirect Form of Political Learning

2.1 การถ่ายทอดระหว่างบุคคล (Interpersonal Transference)

2.2 การฝึกปฏิบัติ (Apprenticeship)

2.3 การสร้างข้อสรุปทั่วไป (Generalization)

Hess and Thorny ได้แบ่งขั้นตอนการเรียนรู้ทางการเมืองไว้ดังนี้

1. ขั้นระบุองค์การทางการเมืองได้ (Identification of Political Objects) เป็นขั้นแรกที่จะเรียนรู้ว่าสถาบันหรือองค์การทางการเมืองต่างๆ คืออะไร

2.ขั้นเกิดมีแนวความคิด (Conceptualization) เป็นขั้นที่มนุษย์เริ่มมีประสบการณ์มากขึ้น มนุษย์จะเริ่มมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับองค์การทางการเมืองแน่ชัดยิ่งขึ้น

3. ขั้นเข้าใจสาระความเป็นจริง (Overt Activity) เป็นขั้นที่มนุษย์มีความรู้สึกต้องการมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมืองโดยตรง เช่น การวิจารณ์การกระทำของรัฐบาล การสนับสนุนผู้สมัครเข้ารับการเลือกตั้ง การร่วมประท้วงทางการเมือง เป็นต้น (Robert Hess and Judith Thorny ,1967 : 15)

สมศักดิ์ เกี่ยวกิงแก้ว ได้ชี้ให้เห็นว่า ในประเทศที่ประสบความสำเร็จในทางการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้น จะพบว่าเขาได้มีการฝึกฝนอบรมประชาชนตั้งแต่เริ่มเติบโตขึ้นมาในครอบครัว สำหรับองค์การที่อยู่นอกครอบครัว เช่น สถาบันการศึกษา กลุ่มเพื่อนฝูง และกลุ่มอาชีพ เป็นหน่วยที่สำคัญอย่างยิ่งในการหล่อหลอม หรือปรับเปลี่ยนทัศนคติและค่านิยม และสร้างความรอบรู้ ความเคยชินต่อระบบกลไกทางการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยอยู่ตลอดเวลา จะทำให้ประชาชนซึ่งเป็นหน่วยหนึ่งของระบบการเมืองเกิดความรู้ความเข้าใจและศรัทธาต่ออุดมการณ์ในระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง (สมศักดิ์ เกี่ยวกิงแก้ว , 2526)

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมการเมือง

แนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) ของ Gabriel A. Almond และ Sidney Verba

วัฒนธรรมทางการเมือง และการอบรมกล่อมเกลாதองการเมืองนั้น นักคิดทั้ง 2 ท่านนี้ กล่าวไว้ว่า เป็นแบบแผนของความโน้มเอียงทางการเมือง (Political Orientation) ของบุคคลที่มีต่อวัตถุทางการเมือง (Political Objects) ความโน้มเอียงนั้นสามารถแบ่งได้ 3 ระดับ คือ

ก. ความโน้มเอียงทางการรับรู้ (Cognitive Orientation) เป็นการรับรู้ความเข้าใจที่มีต่อวัตถุทางการเมืองเช่น ต่อระบบการเมือง , ต่อบทบาทเจ้าหน้าที่ทางการเมือง , ต่อปัจจัยนำเข้าและออกของระบบการเมืองรู้ถึงบทบาทของตนเองในการเข้าเกี่ยวข้องกับการเมือง

ข. ความโน้มเอียงทางความรู้สึก (Affective Orientation) เป็นความรู้สึกชอบ หรือ ความรู้สึกไม่ชอบต่อวัตถุทางการเมือง

ค. ความโน้มเอียงทางการประเมินค่า (Evaluative Orientation) เป็นการตัดสินแสดงความคิดเห็นต่อวัตถุทางการเมือง การประเมินค่านี้เป็นผลจากการที่มีแนวโน้มเรื่องการรับรู้ ความรู้สึกต่อวัตถุทางการเมือง ซึ่งนำเอาค่านิยม , ข้อมูลข่าวสาร และกฎเกณฑ์บางอย่างที่ใช้วัดคุณค่าของระบบมาใช้ความโน้มเอียงนี้ จะเป็นตัวกำหนดรูปแบบของพฤติกรรมของบุคคลที่อยู่ในสังคมและกลายเป็นสิ่งที่สมาชิกส่วนใหญ่ของสังคมมีอยู่ร่วมกัน (Nation Character)

Almond และ Verba ได้ศึกษาและพบรูปแบบวัฒนธรรมทางการเมือง เป็น 3 ประเภท คือ

ก. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบ (Parochial Political Culture) หมายถึง วัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่ไม่มีความรู้ ความเข้าใจทางการเมือง ไม่รับรู้ถึงการปฏิบัติงานขององค์การทางการเมือง และไม่สนใจเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมือง

ข. วัฒนธรรมทางการเมือง แบบไพร์ฟ้า (Subject Political Culture) หมายถึงวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองยอมรับอำนาจรัฐและปฏิบัติตามกฎข้อบังคับที่เป็นผลจากการตัดสินใจของรัฐบาล แต่ไม่สนใจจะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ไม่ว่าจะในระดับใด

ค. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม (Participant Political Culture) หมายถึง วัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลในสังคมที่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมือง และรู้ว่าตนเองมีความสามารถที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้และเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง

วัฒนธรรมทางการเมืองทั้ง 3 แบบนี้ เป็นลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองที่บริสุทธิ์ คือ โครงสร้างทางการเมืองนั้นเข้ากันได้ดีกับวัฒนธรรมการเมืองในสังคม เมื่อวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจนโครงสร้างทางการเมืองไม่สามารถปรับตัวได้ทัน การรวมเข้ากันของโครงสร้างทางการเมือง และวัฒนธรรมทางการเมืองจึงไม่สมบูรณ์ จึงเกิดลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบผสม ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

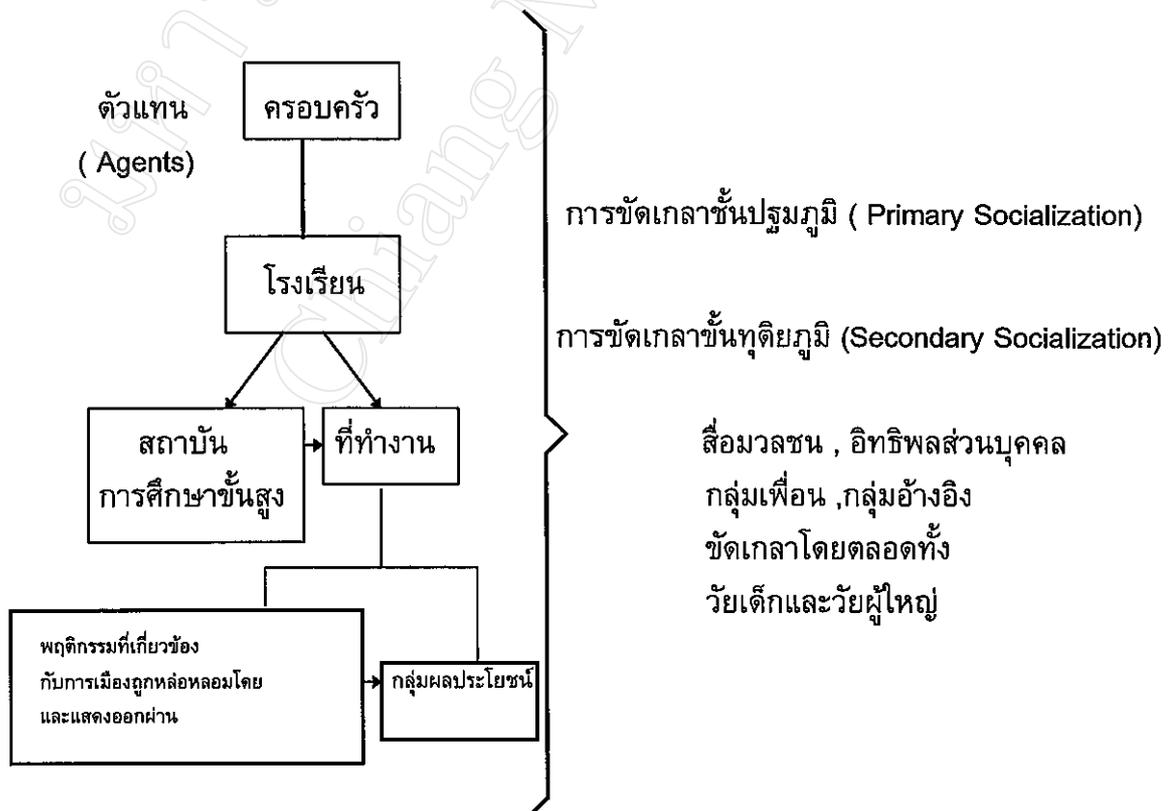
1. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบผสมไพร่ฟ้า (Parochial - Subject Political Culture)
2. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าผสมการมีส่วนร่วม (Subject - Participant Political Culture)
3. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบผสมการมีส่วนร่วม (Parochial-Participant Culture)

นอกจากนี้ Almond และ Verba ได้ศึกษาวิจัยวัฒนธรรมทางการเมืองเรื่อง “ วัฒนธรรมแบบอารยชน ” หรือแบบพลเมืองดี (Civic Culture) โดยมีความเห็นว่า Civic Culture ไม่ใช่เป็นเพียงวัฒนธรรมแบบที่ประชาชนพลเมืองเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเท่านั้น พลเมืองที่มีวัฒนธรรมแบบประชาธิปไตยนอกจากจะมีความสนใจ และมีความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองแล้ว ความสนใจและการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นต้องอยู่บนพื้นฐานของความเป็นเหตุและผล (Rational) ด้วย ไม่ใช่เป็นไปตามพิธีการที่จำเป็นต้องปฏิบัติหรือเป็นไปตามอารมณ์ที่มีอคติ ซึ่งทั้ง 2 ท่านนี้ได้กำหนดไว้ว่าลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองของ Civic Culture เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่มีลักษณะผสมผสานระหว่างลักษณะของวัฒนธรรมที่มีสมรรถนะทางการเมือง (Political Competence) กับลักษณะของวัฒนธรรมที่มีสมรรถนะทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า (Subject Competence) นั่นคือ การผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมแบบผู้ที่มีบทบาทในการติดตามข่าวสารทางการเมือง นโยบายของรัฐบาล และแสดงความคิดเห็นหรือมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในทางการเมืองของรัฐบาล มีส่วนในการยื่นข้อเสนอข้อเรียกร้องต่างๆ ต่อหน่วยงานของรัฐกับวัฒนธรรมแบบผู้ที่มีส่วนร่วมทางการเมือง เมื่อมีการกำหนดนโยบายขึ้นแล้วและนำมาใช้ปฏิบัติ รู้จักสิทธิของตนเองภายใต้การปกครองมากกว่าการเข้ามีส่วนร่วมในการกำหนดกฎหมายต่างๆ ออกมาปกครอง

เมื่อพิจารณาในแง่ของปัจเจกชน (Individual) แล้ว บุคคลจะมีความเชื่อว่าตัวเอง มี ความเป็นพลเมือง (Citizen) และหรือเป็นไพร่ฟ้า (Subject) สำหรับในฐานะความมี สมรรถนะทางการเมืองแบบผู้มีส่วนร่วมในการปกครอง เขาสามารถ“รับรู้”ด้วยตัวเองสามารถ “รู้สึก” ต่อการตัดสินใจตกลงใจของรัฐบาล ตลอดจนการใช้อิทธิพลทางการเมือง อาทิ โดยการรวมกลุ่มเพื่อใช้พลังหรืออิทธิพลทางการเมือง ส่วนในฐานะความมีสมรรถภาพทาง การเมืองแบบไพร่ฟ้า (Subject) บุคคลรับรู้ว่าตนเองอยู่ในฐานะที่ยอมรับกฎเกณฑ์ กฎหมาย หรือการตัดสินใจในการปกครอง การบริหารของรัฐบาล เขามีความเชื่อว่า เขาจะได้รับ การดูแลรักษาจากฝ่ายปกครองของรัฐอย่างยุติธรรม ปัญหาต่างๆ ของเขาจะได้รับการพิจารณา จากเจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างยุติธรรม โดยเขามีความเชื่อว่าเป็นเพราะฝ่ายบริหารงานของรัฐบาล เป็นผู้ควบคุมให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ กฎหมายของบ้านเมือง

Robert E. Doves และ John A. Hughes ¹⁶ ได้เสนอแผนภาพกระบวนการกล่อมเกลารวม การเมืองในสังคมที่พัฒนาแล้ว ดังนี้

แผนภูมิที่ 2.3 กระบวนการกล่อมเกลารวมทางการเมืองในสังคมที่พัฒนาแล้ว

¹⁶ Robert E. Doves & John A. Hughed . *Political Sociology* , London , John Wiley & Sons, 1972

Daniel Witt¹⁷ ได้ให้ทรรศนะเกี่ยวกับวัฒนธรรมแบบประชาธิปไตยว่า เป็นการที่บุคคล

1. มีทัศนคติที่ดีแต่ละคนมีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งเป็นการมองโลกในแง่ดี โดยมีพื้นฐานจากความเชื่อที่ว่ามนุษย์สามารถเอาชนะสิ่งแวดล้อมได้และเอาชนะความบกพร่องของตนเองได้
2. มีทัศนคติที่ว่ารัฐบาลเป็นเครื่องของสังคม กล่าวคือ รัฐบาลสามารถตอบสนองความต้องการของแต่ละคนได้ การเมืองจึงเป็นสิ่งจำเป็น มิใช่ของสกปรกและมีแต่การคอร์รัปชัน รวมทั้งยังเป็นเรื่องของประชาชนโดยตรง
3. มีความเชื่อว่าสิทธิและเสรีภาพเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ติดมาพร้อมกับความเป็นมนุษย์ ความคิดเห็นของบุคคลจึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด
4. มีทัศนคติที่ว่าประชาชนสามารถล้มล้างรัฐบาลได้ถ้ารัฐบาลกระทำตนเป็นนายประชาชน และไม่ทำตามความประสงค์ของมวลชน

2.4 ทฤษฎีการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วมทางการเมืองกลายมาเป็นวิถีทางในการก้าวหน้าของบุคคลผู้ที่มีความตื่นตัวในสังคม ความคับข้องใจทางสังคมทำให้มีการเรียกร้องต่อรัฐบาล และจำเป็นต้องมีการขยายการมีส่วนร่วมในการเมืองเพื่อตอบสนองการเรียกร้องเหล่านี้ ยิ่งกว่านั้นเมื่อมองในแง่ของการพัฒนาสถาบันทางการเมืองแล้ว ความล้มเหลวทางการเมืองของประเทศจะทำให้การแสดงออกซึ่งข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลตามช่องทางที่ชอบธรรมจึงเป็นไปได้ยาก และจะเป็นการยากเช่นเดียวกันที่จะทำให้ข้อเรียกร้องนั้นนุ่มนวลและเป็นกลุ่มก้อนภายในระบบการเมือง ด้วยเหตุนี้ การเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในการมีส่วนร่วมทางการเมืองจะทำให้การขาดเสถียรภาพทางการเมืองเพิ่มขึ้นตามไปด้วย ฉะนั้น ผลกระทบของการทำให้ทันสมัยจึงสามารถแสดงให้เห็นตามทฤษฎี ของ Samuel P. Huntington ดังนี้ คือ¹⁸

1. การปลุกกระแสมทางสังคม = ความคับข้องใจทางสังคม
การพัฒนาทางเศรษฐกิจ

¹⁷ Daniel Witt , *Comparative Political Institutes* (New York : Holt , 1953) pp.112-121

¹⁸ Samuel P. Huntington , *Political Order and Decay* แปลโดย วิสุทธิ์ โพธิ์แทน ในหนังสือ *ความวุ่นวายกับการพัฒนาการเมือง* , สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2524, หน้า

2. ความคับข้องใจทางสังคม = การมีส่วนร่วมทางการเมือง
โอกาสในการเคลื่อนไหว

3. การมีส่วนร่วมทางการเมือง = การขาดเสถียรภาพทางการเมือง
การพัฒนาสถาบันทางการเมือง

Huntington & Dominguez ยังมีความเห็นว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองหมายถึง กิจกรรมหรือการกระทำของประชาชนที่ต้องการมีอิทธิพลเหนือการตัดสินใจของรัฐบาล โดยการกระทำหรือความพยายามนั้นเป็นได้ทั้งถูกต้องและไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ใช้กำลังหรือไม่ใช้สำเร็จหรือความล้มเหลว ทั้งที่สมัครใจหรือไม่สมัครใจ รวมถึง การเลือกตั้ง การร่วมรณรงค์หาเสียง การประท้วงและการใช้กำลังรุนแรง

รศ. วิสุทธิ์ โพรธแทน¹⁹ กล่าวว่าเนื่องจากประชาธิปไตยเป็นเรื่องของประชาชนทุกคน ฉะนั้นประชาชนจึงต้องเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ทั้งโดยทางตรงและโดยทางอ้อมเพราะกระบวนการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจย่อมส่งผลกระทบต่อประชาชนตลอดเวลา การมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นประชาชนย่อมจะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วยความสมัครใจ และมีจุดหมายเพื่อให้เกิดผลผลักดันในเรื่องที่เกี่ยวกับการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจอันมีผลกระทบต่อสาธารณชนดังนั้นการมีส่วนร่วมทางการเมืองมีหลายลักษณะด้วยกัน คือ

1. การมีส่วนร่วมในกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ
2. การมีส่วนร่วมในพรรคการเมือง
3. การมีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนจะมีประสิทธิภาพหรือไม่ย่อมขึ้นอยู่กับว่า กลุ่มหรือคณะบุคคลนั้นจะมีความสามารถทางการเมืองแค่ไหน (Political Competence) ความสามารถทางการเมืองพิจารณาได้จากว่า การมีส่วนร่วมนั้นมีอิทธิพลมากน้อยเพียงไรที่จะทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือรัฐบาลปฏิบัติตามหรือตอบสนองต่อการเรียกร้องมากน้อยแค่ไหน

¹⁹ เรื่องเดียวกัน , หน้า 22

Nie และ Verba²⁰ ได้อธิบายความหมายของ “การมีส่วนร่วมทางการเมือง” ไว้ว่า กิจกรรมต่างๆ ที่ถูกต้องตามกฎหมายของประชาชนซึ่งมีวัตถุประสงค์โดยตรงมากหรือน้อยในการมีอิทธิพลต่อการเลือกของเจ้าหน้าที่รัฐบาลหรือการกระทำที่กำลังดำเนินการอยู่ของเจ้าหน้าที่รัฐบาลโดยเห็นว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองจะต้องมีลักษณะดังนี้

1. เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของพลเมืองเฉพาะบุคคลรวมทั้งผู้ที่เฉยชาต่อกฎเกณฑ์ แต่เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยอาชีพ ซึ่งรวมถึงเจ้าหน้าที่รัฐบาล เจ้าหน้าที่พรรคการเมือง และพวกหัวคะแนน
2. เป็นกิจกรรมซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการเมืองของรัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล
3. การเข้ามีส่วนร่วมในการปกครองโดยการกระทำกิจกรรม

การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในทรรศนะของ Nie และ Verba ได้ตีกรอบไว้เฉพาะกิจกรรมการเมืองที่ถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้น

ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันว่ารูปแบบการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมีอยู่มากมาย และแตกต่างกันออกไปในแต่ละระบบการเมืองซึ่งมีการทำการศึกษาไว้หลายรูปแบบ ดังนี้

1. กิจกรรมเกี่ยวกับพรรคการเมืองและการรณรงค์หาเสียง (Party and Campaign Activities) กิจกรรมประเภทนี้ Verba และ Nie ได้จัดรวมกันไว้และเรียกรวมกันว่า Campaign Activity กิจกรรมประเภทนี้ ได้แก่ การชักชวนให้ผู้อื่นไปลงคะแนนเสียงให้ผู้สมัครที่ตนสนับสนุน การทำงานให้พรรคการเมืองหรือผู้สมัครเข้ารับการเลือกตั้งอย่างกระตือรือร้น การให้ความสนใจเข้าร่วมประชุมหรือชุมนุมทางการเมือง การให้เงินสนับสนุนพรรคการเมือง หรือผู้สมัครเข้ารับการเลือกตั้งและการเข้าเป็นสมาชิกของชมรมทางการเมือง (Verba , and Nie 1972 : 57 - 58)

2. การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง (Voting) ในการวิจัยถือว่าการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเป็นรูปแบบและกิจกรรมของการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองที่ชัดเจนที่สุด และสามารถวัดค่าของการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ให้ความเที่ยงมากที่สุด (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว . 2523 : 30) Nie มีความเห็นว่า การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งทำให้ประชาชนมีอิทธิพลเหนือผู้นำในแง่ที่ว่าเป็นแรงกดดันให้ผู้นำต้องปรับนโยบายของตนเพื่อคะแนนเสียงตนเอง ทำให้คะแนนเสียงเป็นเสมือน

²⁰ Norman Nie . G. Bingham Powell, K Prewitt “ Social Structure and Political Participation : Development Relationships II “ *American Political Science Review* , September, PP.809

อาวุธที่มีอำนาจควบคุมรัฐบาลนอกจากนั้นการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งยังมีความแตกต่างจากกิจกรรมอื่นๆ คือ ต้องการความริเริ่มเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เพราะประชาชนมีโอกาสเลือกตั้งตามปกติทั้งในระดับชาติ และระดับท้องถิ่น

3.กิจกรรมชุมชน (Community Activities) คือ การสร้างกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาสังคม การทำตนร่วมกับกลุ่มที่ทำงานเกี่ยวกับปัญหาบ้านเมืองและสังคม บุคคลจะเข้าร่วมทำตนเป็นสมาชิกที่กระตือรือร้นในกลุ่มหรือองค์กรเหล่านี้ซึ่งเป็นองค์การที่ทำงานเกี่ยวกับปัญหาสาธารณะ แต่ไม่ใช่องค์การของรัฐบาล (Verba ,and Nie . 1971 : 37)

4.การติดต่อกับเจ้าหน้าที่รัฐ (Contacting Official) หมายถึง การกระทำของบุคคลในลักษณะที่เป็น การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้มาหรือปกป้องผลประโยชน์บางอย่างของตนหรือกลุ่มของตน ปัญหาที่เขาสนใจและนำไปติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้นเป็นสิ่งที่มีความกระทบโดยตรงต่อบุคคลนั้น และมักจะไม่มีส่วนร่วมทางการเมืองมากนัก ซึ่ง Verba และ Nie เรียกการมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบนี้ว่าการติดต่อเฉพาะเจาะจง (Participation Contact) หรือการมีส่วนร่วมแบบคับแคบ (Parochial Participation) (Verba , and Nie. 1972:37)

5.การชักจูง (Lobbying) เป็นความพยายามของบุคคลที่พยายามติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้นำทางการเมือง โดยหาทางที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจนโยบายประเด็นเรื่องที่มีความกระทบต่อประชากรจำนวนมาก จากตัวอย่างจริงๆ นั้น หมายถึง กิจกรรมที่มุ่งจะก่อให้เกิดแรงสนับสนุนหรือต่อต้านพระราชบัญญัติ หรือการตัดสินใจฝ่ายบริหารนั่นเอง

6. การประท้วง (Protests) มีลักษณะที่ใกล้เคียงกับที่ Huntington เรียกว่าการใช้ความรุนแรง (Violence) โดยพยายามสร้างผลกระทบต่อการตัดสินใจนโยบายของรัฐบาล เช่น การทำร้ายร่างกาย , ทำลายทรัพย์สิน ฯลฯ

7. การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในบทบาทของผู้สื่อข่าวสาร (Communicators) หมายถึง การที่บุคคลจะติดตามข่าวสารเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง การส่งจดหมายแสดงความสนับสนุนต่อผู้นำทางการเมืองในการดำเนินการที่เห็นว่าเหมาะสมถูกต้อง การส่งคำประท้วงต่อการดำเนินงานที่เห็นว่าไม่ดี รวมถึง การพูดคุยถกเถียงปัญหาทางการเมือง การให้ข่าวสารทางการเมืองแก่เพื่อนบ้าน การแสดงความคิดเห็นของตนเองต่อเจ้าหน้าที่รัฐบาล การเขียนจดหมายแสดงความเห็นไปยังหนังสือพิมพ์และสื่อมวลชนต่างๆ ลักษณะของการมีส่วนร่วมในรูปแบบนี้จะต้องมีการแลกเปลี่ยนด้านวาจาระหว่างบุคคล (Verbal Interchange) และผู้ที่จะมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ได้จะต้องมีพื้นฐานการศึกษาที่สูงพอสมควร มีการรับรู้ข่าวสารในระดับสูงและมีความสนใจทางการเมืองสูงด้วยผู้สื่อข่าวการเมืองจะวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาลมากกว่า พวกเจ้าหน้าที่พรรค หรือ ผู้รักชาติ แต่จะไม่แสดงออกด้วยกิจกรรมการประท้วง

ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์²¹ พิจารณารูปแบบและกิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยได้จัดระดับต่างๆ ที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยจากมากไปหาน้อยดังนี้

1. การเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมือง เช่น ประธานาธิบดี , นายกรัฐมนตรี , สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ฯลฯ
2. การสมัครเข้ารับการเลือกตั้งเพื่อดำรงตำแหน่งทางการเมือง
3. การช่วยโฆษณาหาเสียง เช่น แจกใบปลิว
4. การเข้าร่วมโดยทางอ้อม เช่น การอ่านหนังสือพิมพ์, ดูโทรทัศน์เกี่ยวกับข่าวการเมือง, ถกเถียงเรื่องการเมือง ฯลฯ
5. การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง
6. การไม่ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การไม่รู้จักความเป็นไปทางการเมืองแต่อย่างใด

2.4 ผลงานวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในงานวิจัยทางรัฐศาสตร์ มีการศึกษาค้นคว้าการเรียนรู้ทางการเมืองอยู่พอสมควรคือ Herbert H. Hyman²² ศึกษาในประเทศอเมริกา พบว่า สมาชิกของครอบครัวเดียวกัน มีแนวโน้มที่จะมีทัศนคติทางการเมืองอย่างเดียวกัน และเขาเห็นว่าครอบครัวเป็นองค์การหรือสถาบันในกระบวนการกล่อมเกลารวมถึงการเมืองที่สำคัญที่สุด

Gabriel Almond และ Sidney Verba²³ ได้ศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองของประเทศประชาธิปไตยในเชิงเปรียบเทียบ 5 ประเทศ คือ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ เยอรมัน อิตาลี และเม็กซิโก พบว่า ประสบการณ์ในวัยเด็ก (เรื่องที่ไม่เกี่ยวกับการเมือง) จะมีอิทธิพลต่อลักษณะบุคลิกภาพทางการเมืองของบุคคลในวัยผู้ใหญ่ ในระดับต่ำ นั่นคือ เมื่อบุคคลได้รับการศึกษามากขึ้น มีโอกาสฝึกฝนเรียนรู้เรื่องราวทางการเมืองมากขึ้น จะทำให้บุคคลนั้นสามารถพัฒนาความรู้สึกในเรื่องความสามารถทางการเมืองของตน

²¹ ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์ . “ การศึกษารัฐศาสตร์แนวจิตวิทยาการเมือง ” ในหลักการและวิธีการศึกษารัฐศาสตร์ . กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช , 2527 , หน้า 110

²² Herbert H. Hyman , *Political Socialization* , Glencoe , The Free Press , 1969 , P.72

²³ Gabriel A. Almond and Sidney Verba , *The Civic Culture : Political Attitudes and Democracy in Five Nations* , Boston , Little Brown , 1965

Schramm Wilbur²⁴ พบว่า ระดับการศึกษาที่มีอิทธิพลต่อความสนใจข่าวสารทางการเมือง แต่สำหรับรายได้จะมีอิทธิพลต่อความสนใจทางการเมืองเฉพาะในกลุ่มคนที่มีการศึกษาดำเท่านั้น กล่าวคือ สำหรับคนมีการศึกษาสูงแล้ว ไม่ว่าจะอยู่ในอาชีพใดและมีฐานะเศรษฐกิจอย่างไร ความสนใจข่าวสารทางการเมืองจะไม่แตกต่างกัน ในกรณีของผู้มีการศึกษาดำ ผู้ที่มีฐานะดีหรือมีอาชีพที่ได้รับการยกย่องในสังคม จะเป็นผู้สนใจข่าวสารการเมืองมากกว่าผู้ที่มีการศึกษาดำ และมีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมต่ำด้วย

Janowitz และ Marvick²⁵ ใช้ Scale ของ Sandford ศึกษาอำนาจนิยม และพฤติกรรมทางการเมืองโดยนำเอาตัวแปรรายได้ของชนชั้นกลางมาศึกษา เมื่อพิจารณาเรื่องรายได้พบว่า ชนชั้นกลางที่รายได้น้อยมีลักษณะอำนาจนิยมมากกว่าชนชั้นกลางที่รายได้มาก

Richard Robinson & David SG Goodman²⁶ ได้เขียนรายงานไว้ในหนังสือ The New Rich in Asia ว่า มีคนรุ่นใหม่ที่เกิดเป็นคนชนชั้นกลางในสังคมประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กลุ่มผู้นิยมประชาธิปไตยเห็นปรากฏการณ์ได้ชัดเจนในประเทศ เกาหลี , ไต้หวัน และประเทศไทย...ซึ่งคนเหล่านี้มีประวัติความเป็นมาและมีส่วนเกี่ยวข้องกับขั้นตอนการปฏิรูปการเมือง ส่วนใหญ่มีการศึกษาสูงระดับปริญญาตรี มีความเชื่อมั่นในตนเองสูงรสนิยมในการบริโภคอาหารคล้ายกับชาวตะวันตกที่ชอบอาหารจานด่วน เช่น กินแฮมเบอร์เกอร์จากร้านแมคโดนัลด์ , กินพิซซ่าจาก พิซซ่าฮัท ฯลฯ ชอบการเดินทางที่รวดเร็วตาม ห้างสรรพสินค้าชั้นนำและมีอุปกรณ์สื่อสารติดตัวคือโทรศัพท์เคลื่อนที่ (Mobilephone)

กอบแก้ว สว่างยิ่ง²⁷ ได้ศึกษาทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พบว่า นักศึกษาที่มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจสูง จะมีความสนใจเกี่ยวกับการเมืองมากกว่าผู้มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจต่ำ

²⁴ Schramm Wilbur. "How Communication Works." In *Dimension of Communication* . Edited by Richardson Lee. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall 1969

²⁵ Morris Janowitz and Dwaine Marvick , " Authoritarianism and Political Behavior " , *Public Opinion Quarterly*, P.185-200 ,17 (Summer, 1953)

²⁶ Richard Robinson and David S.G. Goodman. *The New Rich In Asia : Mobile Telephone, McDonald's and Middle - class Revolution*. Asia Research Centre, Murdoch University, Western Australia, 1996

²⁷ กอบแก้ว สว่างยิ่ง , ทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , ศิลปศาสตร์ แผนกจิตวิทยา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2519

ทรรศนีย์ ปัจจุสานนท์²⁸ ได้ศึกษาการเรียนรู้ทางการเมืองของนักเรียนนายร้อยทหารบกไทย พบว่าการที่จะเข้าใจและจะสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองของทหารไทยให้เป็นไปในทางที่สอดคล้องกับการปกครองแบบประชาธิปไตยได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง โดยมีสถาบันต่างๆอบรมสั่งสอนทหารไทยให้มีทัศนคติ ความเชื่อ อุดมการณ์ และพฤติกรรมทางการเมืองไปในทางที่ถูกต้อง เป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่องกันไป

ดร. จักรพันธ์ วงษ์บูรณาวาทย²⁹ ได้ทำการวิจัยศึกษาถึงความรู้ความเข้าใจทางการเมืองของประชาชนในภาคเหนือ โดยเฉพาะเขตจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน ในปี 2531 พบว่า ประชาชนทั่วไปยังไม่มีพื้นฐานความรู้ทางการเมืองในด้านความรู้ทางโครงสร้าง,องค์กรทางการเมือง ,กระบวนการทางการเมือง และความสามารถในการประเมินทางการเมืองเท่าใดนัก

ดร.ธัน อนุมานราชธน³⁰ ได้ศึกษาถึงความรู้ความเข้าใจในการเมืองระบอบประชาธิปไตยระดับชาติของประชาชนในชนบท ศึกษาเขตอำเภอหางดง ในปี พ.ศ. 2535 พบว่า ระดับความรู้ความเข้าใจในเรื่องการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนอยู่ในระดับที่ต่ำ

รุจิเรข รักวงษ์³¹ ได้ศึกษาถึงบทบาทหนังสือพิมพ์ที่มีต่อการเรียนรู้ทางการเมือง โดยศึกษาเฉพาะกรณีประชาชนในเขตเทศบาลเมืองเชียงใหม่พบว่าในขณะที่ประชาชนมีความรู้ทางการเมืองอยู่ในระดับค่อนข้างสูง แต่หนังสือพิมพ์มีบทบาทน้อยต่อการเรียนรู้ทางการเมืองของประชาชน และปัจจัยทางด้านการศึกษาและอาชีพมีผลต่อการเปิดรับหนังสือพิมพ์

²⁸ ทรรศนีย์ ปัจจุสานนท์, การเรียนรู้ทางการเมืองของนักเรียนนายร้อยทหารบกไทย, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519

²⁹ จักรพันธ์ วงษ์บูรณาวาทย, ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองของประชาชนในภาคเหนือ . เอกสารการวิจัย เชียงใหม่ : ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ,2531

³⁰ ธัน อนุมานราชธน . ความรู้ความเข้าใจในการเมืองระบอบประชาธิปไตยระดับชาติของประชาชนในชนบท.เอกสารวิจัย เชียงใหม่ : โครงการศึกษาคณะเลือกตั้ง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , 2535

³¹ รุจิเรข รักวงษ์ . บทบาทของหนังสือพิมพ์ที่มีต่อการเรียนรู้ทางการเมือง : ศึกษากรณีประชาชนในเขตเทศบาลเมืองเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,2450

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว³² ทำการศึกษา “ความรู้ข่าวสารการเมืองของคนไทย” เมื่อพิจารณาของปัจจัยต่างๆ ได้แก่ ที่อยู่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และรายได้ต่อเดือนที่มีความต่อความสนใจในข่าวสารการเมืองจากช่องทางการสื่อสารต่างๆ พบว่า ระดับการศึกษาและรายได้มีอิทธิพลต่อความสนใจในข่าวสารทางการเมือง โดยผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงมีแนวโน้มที่จะมีความสนใจต่อข่าวสารทางการเมืองจากวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และการสนทนาในประเด็นทางการเมืองสูงกว่าผู้ที่มีการศึกษาค่ำ และยิ่งศึกษาพบว่าผู้ที่อยู่ในกรุงเทพฯ และภาคเหนือมีความสนใจในข่าวสารทางการเมืองค่อนข้างสูงกว่าภาคอื่นๆ นอกจากนี้ยังพบอีกว่าผู้ชายมีความสนใจข่าวสารทางการเมืองทุกช่องทางการสื่อสารสูงกว่าผู้หญิง

³² พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว . ข่าวสารการเมืองของคนไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2526.